

gát, elemezhetik, rendszerezhetik azt, megállapíthatják a nevek és a névrendszer változását, de eredményesebb a munkájuk, ha a földrajz kutatói is elvégzik sajátos módszereikkel a szükséges földtani, földrajzi vizsgálódásaikat. Körösladányban például a földrajzi nevek adattára és annak névtani elemzése nyomán sikeresen lokalizálhatnak bizonyos hajdani vízfolyásokat, olyanokat, amelyeknek a nevei sem térképeken, sem helyhez kötött történeti leírásokban nem szerepelnek, csak a földrajzi nevek őrizték meg határrészek neveként és ebből alakult névcsaládokban, így a Dikeri, Csécseri, Györkeri, Vesszőér stb. típus eredeti névviseelőinek, a vízfolyásoknak a helye bizonyossá válhat. Ilyen módon is azonos célt szolgálhatnak több szakterület képviselői.

Bíró Ferenc

A Pápai járás című kötet
felhasználhatósága az oktatásban

A névtudomány művelői között közismert, hogy Veszprém megye földrajzi neveit járásonként adják ki. A közzététel a Tapolcai járás járás-névkincsének kiadásával kezdődött. (MNYTK 156. sz. Bp., 1982). A sorozat másodikként a Pápai járással folytatódott. (MNYTK 171. sz. Bp. 1987.) A harmadik kötet, az Ajkai járás ebben az évben jelent meg (MNYTK. 186. sz. Bp. 1991.), a negyedik, a Veszprémi járás adattára a szerkesztés stádiumában van.

A pápai járás 61 településének 9833 névcikket tartalmazó anyaga - a kiadvány ismertetése szerint - "igen jelentős tudományos érték a nyelvészeti stúdiumok (pl. a névtan, a nyelvtörténet, a nyelvjáráskutatás stb.) számára, ezenkívül azonban jó kiindulási alapul szolgálhat más tudománysszakok (első-sorban a néprajz és a helytörténeti kutatások) művelőinek is." (Nyr. 1988. 3. sz. 374-76.)

Dolgozatomban - a címben foglaltaknak megfelelően - azt vizsgálom, hogy hogyan használhatja a kötetet az általános iskolai tanuló, a középfiskolás diák, a főiskolai és egyetemi hall-

gató - természetesen az első kettő szaktanári irányítással - a tanórán és a tanórán kívül. Ehhez a pedagógus a szakirodalomból módszertani segítséget kaphat (Nyelvtud.Ért. 58. sz. Bp. 1967.).

a) Az általános iskolai tanulók

A hazaszeretet kialakításának első lépcsője a szülőföld, a falu, a város megszerettetése. Ez történhet az általános iskolában környezetismereti séták keretében, miközben a tanulók megismerkednek a falu, a városrész nevezetes házaival, középületeivel. Az épületekről és az utcákról megtudják, hogy a szóban forgó építmény, út, szobor, kereszt, stb. kit ábrázol, s miről, vagy kiről kapta a nevét. Pl. a névanyagban szereplő Petőfi utca nyilván felidézi a kiváló magyar költő nevét. A tanulók ott a szobornál, vagy a névtáblánál elszavalhatják a költő egy már ismert, szép versét. A pápai hajdani Vásártór-ról (29/141) gazdaságtörténeti adatokat szerezhetnek. A tapolcafői gyerekek megszámolhatják, hogy valamikor hány malom működött a falu határában. Az adattár 5 gabonaőrő malmot tüntet fel (51/2,3,17,43,56), ezeket romjaikban vagy használható állapotban ma is megtalálhatják a tanulók. A felfedezés örömét átélhetik a diákok tanórán kívül is. A tanulók megtudhatják - a névtár felhasználásával -, hogy ki volt a malom tulajdonosa, bérlője. Azt is megtudhatják, hogy valamennyi malmot a Tapolca vize hajtotta, mely azóta elapadt, sőt a faluban található szép tó is. A malmokról - melyek ipari műemlékek - a tanító elmondhatja működésük elvét, szólhat arról, hogy ezek az építmények több száz éves munkakultúrát őriznek meg. Megemlítheti azt is, hogy Tapolcafő határában Döbrés egy középkori magyar falu volt, emléke már csak a Döbrési malom (51/56) és a Döbrési dűlő (51/91) névben maradt meg. (Középiskolai tanuló természetesen már a falutörténet után is kutathat a földrajzi nevek alapján.)

Sikátor és Veszprémvarsány települések a Bakony észak-keleti szélén található falvak. Az itteni földrajzi nevek közül említésre méltó a Lóré (51/1). Az ÉKsz. a szó jelentését így adja meg: lóré fn. tűj.Mezőg. Keskeny vágányú vasút, ill. ennek egy

szerelvénye v. kocsija (ném<ang).

Sikátor néhány száz lelket számláló dunántúli falu. A Pápai járás kötetet nézegetve a tanulók megtalálják benne a Katolikus temető (15/7) és az Evangelikus temető (15/9) helynevet. A két temető alapján könnyen eljuthatnak már az általános iskolai tanulók is arra a következtetésre, hogy Sikátor községben évszázadok óta együtt éltek a katolikus és az evangélikus vallású emberek. Ennek kapcsán szó eshet a két felekezet, a két vallás azonosságairól és különbségeiről. Szó eshet az ökumenizmusról, a két keresztény vallás egymáshoz közeledéséről, melynek napjainkban tanúi lehetünk.

A Gyertyános aija (15/69), illetőleg a Jávorfás út (15/70) Sikátor külterületén található határrész és útnév. Mindkettő a Bakony erdejének jellegzetes fája. A falu határában történő séta egyszerű lehetőséget nyújt a különféle erdei fák jellegzetességeinek megismerésére (tölgy, bükk, gyertyán, bodza, juhar, javor stb.).

A felső tagozatban már olyan fogalmak is tisztázhatók a tanulók előtt, mint a középkori társadalom jellegzetes osztályai (nemes - jobbágys) és rétegei (telkes jobbágys - zsellér). Ennek megmagyarázására a Zsöllércsapás (15/122) helynévnek a terepen történő azonosítása kapcsán kerülhet sor.

Bizonyára érdekli már az általános iskolás tanulókat is, hogy az egykori pápai járás 61 településén számos helyen találunk a kötetben kenderföld (nny. kenderföd) dűlőnevet, továbbá káposztáskert (nny. kábosztáskert) nevet, komló helynév azonban csak Veszprémvarsány névanyagában szerepel: Komlós (14/261,266). Ez azt jelenti, hogy Pápa vidékén egyedül csak itt termeltek komlót. Ez gazdaságtörténeti szempontból is figyelemre méltó adat. Észétikái szempontból számos szép névvel találkozhatunk. Ilyen például a Fodormentás dűlő Tapolcafön (51/68), és a Sármás dűlő (59/60).

A magyartanár kérheti, hogy tanítványai keressék ki a fodormenta, a sármány szó jelentését a növény- és állatmeghatározóból. Ezzel bővítheti növendékeinek szókincsét. De megnézhetik a kötetben található idegen eredetű (latin-francia-német) szá-

vak jelentését is; pl. plébánia, kanális, állé, lóré. Jelentésüket kikereshetik az Ékszből. Mindez az idegen nyelv tanulásánál is hasznos.

b) A középiskolás tanulók

Már önálló feladatot is kaphatnak. A nyelvészet iránt érdeklődő tanulók az adattárban található falucsúfolókból értékes dolgozatot készíthetnek. Rendszerezhetik a falucsúfolókat típusok szerint, pl.: 1) Hasonlatot fejeznek ki: "Nekidülnek, mint láziak a kódnek." (MNYTK. 171. sz. 42.) 2) Jellemző tulajdonságokat fejeznek ki: pl. "vaszari bicskások"; gyakori volt köztük a verekedés, "langolósok": Szerették a kenyérsütésből megmaradt laposra sodort sült - zsírral és hagymával megkent - tésztát. A tapolcafőiek "golyvások" a Tapolca vizótól. 3) Tréfás nevek: Bukfenc (3/164), Bárnevóna (29/39), Detekincs (26/39). Ezeket vizsgálhatják jelentéstanilag és alaktanilag is.

A középiskolás tanulók készíthetnek irodalmi dolgozatot, melyben azok az írók és költők szerepelnek, akik valamilyen formában kötődnek a városhoz, így a névadás indítéka reális (pl.: Petőfi, Jókai, Ányos Pál utca, ill. Nagy László Általános Iskola).

Elemezhetik azokat a műveket, amelyeket a nevezett írók és költők Pápán írtak.

Készíthetnek történelmi tárgyú dolgozatokat, melyben Török Bálint, Deák Ferenc és a gályarabok (Zéllyei István és Kocsi Csörgő Bálint), továbbá Petőfi egykori tanárainak: Bocsor Istvánnak és Tarczy Lajosnak történelmi szerepét vizsgálják.

Összegyűjthetik az iskoláztatással kapcsolatos neveket: pl. Ókollégium, Főiskola, Tanítóképző Zárda, NÁTUS; 'Dunántúli Névelő Intézet', Gazdasági Iskola, Földmivesiskola stb.).

Megfigyelhetik, hogy az utóbbi évek névadásában mindinkább érvényesül a hagyományörzés, különösen az új utcanévadásban: Harangöntő, Mézeskalácsos, Fegyverkovács utca.

A púpai nevelők erkölcsi kötelessége tanítványaikat a város gazdag művelődéstörténeti anyagával megismertetni. Bocsor István, Tarczy Lajos, valamint Türr István, Petőfi Sándor és

Jókai Mór emléke kell, hogy jobban éljen a pápai diák tudatában, mert ehhez a kisvároshoz az említettek számos szállal kötődtek. Egykori lakóhelyüket felkeresni, az évforduló kapcsán rájuk emlékezni kötelessége minden pápai diáknak. Gyökér nélkül a fa kiszárad, a település elszorvad.

c) Az egyetemisták és főiskolai hallgatók

Készíthetnek nyelvészeti szakdolgozatot, számítógéppel feldolgozhatják az adattár hangtani, alaktani és mondattani sajátosságait. Grafikonon ábrázolhatják a természetes és a mesterséges névalkotó elemeket, kimutathatják arányukat. A névanyag alapján foglalkozhatnak a terület nyelvjárásával. Mint ismeretes - a szakirodalom 21 pontban foglalja össze az északnyugat-dunántúli nyelvjárásterület jellegzetességeit (MNNyR. 331-32). A példák alapján a dolgozatíró kimutathatja, hogy a Pápai járás területén melyek azok a tipikus nyelvjárási jelenségek, amelyek erre a tájegységre vonatkoztathatók. (A teljesség igénye nélkül csak néhányra utalnék: a nagyfokú í-zés pl. Kemén föld; Népiskola, a mássalhangzók megkettőzése magánhangzó közi helyzetben: pl. Tanítottóföd, Mezzőlak stb.).

Megfigyelhetők a különbségek a nyugati és a dunántúli nyelvjárásterület között. Még a laikus is felismeri, hogy másként beszélnek az egykori Vas megyéhez tartozó négy községben (Kemeneshőgyész, Kemenesszentpéter, Magyargencs és Várkesző), mint Marcaltőn és Mezőlakon. Az előbbi négy községben - mivel az a nyugati nyelvjárásterülethez tartozik -, az l-ezés még jól megfigyelhető (Pl. Góla rít, Erdő alla). A mindig Veszprém megyéhez tartozó Marcaltőn és Mezőlakon azonban az l helyébe j lép (Pl.: Gója rít, Kert ajja).

Az egyetemi, a főiskolai hallgatók szakdolgozatot, tudományos diákköri dolgozatot készíthetnek a kötetben rejlő nevelési lehetőségekről, a benne található művelődéstörténeti anyagról, vagy a parasztság gazdaságtörténeti ismereteiről.

A Pápai járás anyaga - de a többi földrajzi adattár is - óriási ismeretanyagot foglal magába. Miként azt már a szakemberek sokszor hangsúlyozták: mindenki számára jelent valamit; így a mezőgazdasági mérnököknek a gazdálkodásra, a művelődéstörténetész-

nek a kultúrára, a lelkésznek a vallásra, a természetgyógyásznak a gyógynövényekre, a régésznek a település történetére, a nyelvésznek a népnyelv sokszínűségére, a nép névalkotó fantáziájának gazdagságára vonatkozóan nyújt gazdag információt. Az a pedagógus pedig, aki veszi azt a fáradságot, hogy elmélyedve tanulmányozza a kötetet, számos ismerettel gazdagítja magát és tanítványait. Ebben a kötetben is benne van a hajdani pápai járás lakóinak történelme. A közel 10000 megmentett nevet még sokáig felhasználhatják a pápai járásban tanító nevelők. Anyaga aranybánya, melyből okos, hozzáértő kézzel meríteni lehet, mint a tiszta forrásból.

Dr. Tungli Gyula